كوردىستان دېموكراتىك پارتىيىسى

ئېنىقلىما:

«كوردىستان دېموكراتىك پارتىيىسى» كوردىستاننى بىرلەشتۈرگەندىن كېيىن ئۇ رايوندا كوردلار دۆلىتىنى قۇرۇپ چىقىشقا چاقىرىدىغان سېكولارىستىك، سوتسىيالىستىك يۆنىلىشتىكى مىللەتچى پارتىيەدۇر.

قۇرۇلۇشى ۋە ئاساسلىق كىشىلىرى:

◈ 1927 ـ يىلى چەتئەلدە تۇرىدىغان بىر تۈركۈم مۇھاجىر كوردلار تەرىپىدىن تەسىس قىلىنغان خويبون پارتىيىسى ئاستىدا بارلىق كورد تەشكىلاتلىرى بىرلەشكەن.

◈ شۇ يىلى لىۋاننىڭ ھەمدۇن ۋىلايىتىنىڭ مۇسىف رايونىدا بۇ پارتىيەنىڭ بىرىنچى قېتىملىق قۇرۇلتىيى چاقىرىلغان. ف.بابازىيان ئىسىملىك بىر ئەرمەن كاتىتۇاش بۇ قۇرۇلتاينىڭ پائالىيەتلىرىگە ھەسسە قوشقان.

◈ بۇ پارتىيە تۈركىيەگە بېسىم ئىشلىتىش ئۈچۈن كورد مەسىلىسىنى ۋاستە دەپ قارايدىغان مۇستەملىكىچى دۆلەتلەرنىڭ ھىمايىسىگە تايانغان. (كوردلارنى ھىمايە قىلىدىغان دۆلەتلەر قاتارىدا خۇسۇسىي شەكىلدە ئەنگلىيە، فرانسىيەلەرنى ساناش مۇمكىن).

◈ بۇ پارتىيە تۈركىيەگە ئېغىر دەرىجىدە دۈشمەنلىك قىلىدىغان، غەرب يۆنىلىشىدىكى ئەرمەن مىللەتچىلىرىدىن تەركىب تاپقان تاشناقلارنىڭ نۇپۇزىغا بىۋاستە بېقىناتتى.

◈ 1930 ـ يىلى ئىسلامنى ئۆچ كۆرىدىغان كامالىزىمچى سېكولارىستلار دەۋرىدىكى تۈركىيەدە كوردلار شەيخ سەئىيد ئەننۇرسىي رەھبەرلىكىدە ئىسلام ئىنقىلابىنى قوزغىدى.

◈ 1944 ـ يىلى ئىران كوردىستانىنىڭ پايتەختى مەھاباد شەھرىدە «كوردلار تىرىلىش جەمئىيىتى» ئىسمىدا بىر تەشكىلات تەسىس قىلىندى.

◈ 1945 ـ يىلى 15 ـ ئاۋغۇست، ئىراننىڭ مەھاباد شەھرىدە كوردىستان دېموكراتىك پارتىيىسى تەسىس قىلىندى ۋە «كوردلار تىرىلىش جەمئىيىتى»نى ئۆزىنىڭ مەركىزى قىلىپ بەلگۈلىدى.

www.munber.org

◈ **1946** ـ يىلى **23** ـ دېكابىر، ئىراننىڭ كوردىستان رايونىدا پارتىيەنىڭ رەئىسى قازى مۇھەممەد رىياسەتچىلىكىدە جۇمھۇرىيەت تۈزۈمىنى ياقلايدىغان كوردلار مىللىي ھۆكۈمىتى تەسىس قىلىنغانلىقى ئېلان قىلىندى. بۇ جۇمھۇرىيەت بىر يىلدىن ئازراق ھۆكۈم سۈرگەندىن كېيىن، ئىران ئارمىيىسى بىلەن ئېلىپ بارغان بىر قېتىملىق ئۇرۇشتىن كېيىن يوق قىلىندى. بۇ ئۇرۇشتا پارتىيەنىڭ ئەزالىرى ۋە كوردلار بولۇپ **15000** دىن ئارتۇق ئادەم قەتل قىلىندى.

◈ **1947** ـ يىلى **31** ـ مارت، قازى مۇھەممەد ۋە ئۇنىڭ قېرىندىشى، ئىران پارلامېنتىنىڭ ئەزاسى سادىر قازى، شۇنىڭدەك تاغىسىنىڭ ئوغلى، كوردىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مۇداپىئە مىنىستىرى سەيف قازى قاتارلىقلارغا ئۆلۈم ئىجرا قىلىندى.

◈ كوردىستان مەھاباد جۇمھۇرىيىتىگە قاراشلىق قۇراللىق كۈچلىرىنىڭ قوماندانى مۇستەفا ئەلبەرزاني ئۇرۇشتا قورال تاشلىماستىن ئىراققا قاچتى، ئەمما ئۇنى ئىراق ئارمىيىسى كۈتۈپ تۇراتتى. شۇڭا ئۇ دەرھال **500** ئەسكىرىنى ئېلىپ تۈركىيە تەرەپكە قاچتى. ئارقىدىن ئىرانغا يېڭىدىن كىردى. شىددەتلىك ئۇرۇشتىن كېيىن مۇستەفا ئەلبەرزاني ۋە ئەسكەرلىرى سوۋېت ئىتتىپاقىغا كىردى. ئۇلار تاكى **1958** ـ يىلدىكى ئىراق ئىنقىلابىغا قەدەر ئۇ يەردىن قايتىپ كەلمىدى. مۇستەفا ئەلبەرزاني **1961** ـ يىلى باشلىنىپ **1975** ـ يىلى ئىران ـ ئىراق ئوتتۇرىسىدىكى ئالجىرىيە ئەھدىنامىسى بىلەن ئاخىرلاشقان ئاخىرقى ئىنقىلابلارغا يېتەكچىلىك قىلدى.

پىكىر ۋە ئېتىقادلار:

◈ كوردىستان دېموكراتىك پارتىيىسىنىڭ تەسىس قىلىنغان چاغدا ئېلان قىلغان پروگراملىرىنىڭ بىر قىسمى:

ـ ئىران دۆلىتى دائىرىسىدە كورد خەلقىنىڭ ھۆرلىكى ۋە ئاپتونومىيە ھوقۇقىنى قولغا كەلتۈرۈش.

ـ مائارىپتا كورد تىلىنى قوللىنىش ۋە ئىدارە ئىشلىرىدا رەسمىي تىل قىلىپ بېكىتىش.

ـ كوردلار رايونىدا يوقىرى دەرىجىلىك ھوقۇقنى ئۈستىگە ئېلىش.

ـ ئورتاق كۆرەشتە باشقا ئاز سانلىق مىللەتلەر بىلەن بىرگە ئەزەربەيجان خەلقى بىلەن قېرىنداشلىق مۇناسىۋىتى ئورنىتىش.

ـ كوردىستاندىكى تەبىئىي بايلىقلاردىن پايدىلىنىپ رايونىنىڭ ئىقتىسادىي ۋەزىيىتىنى ياخشىلاش، يېزا ئىگىلىك ۋە تىجارەت ئىشلىرىنى جانلاندۇرۇش، سەھىيە ۋە مائارىپ خىزمەتلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش.

◈ بۇ پارتىيىنىڭ مىللىي ئىرقىي يۆنىلىشىدىن سىرت ماركسىزمچە سوتسىيالىزمنى ياقلاش مايىللىقى بار. بۇ پارتىيىنىڭ كۆرىشى ئىشچى ـ دېھقانلار

www.munber.org

سىنىپى پورۋلتارىياتلىرى دېموكراتىك ھەرىكىتى كۆرەشلىرىنىڭ بىر قىسمى، ھېسابلىنىدۇ.

◈ كاتىۋاشلىرى ھەمىشە پارتىيىسىنىڭ يىمىرىلىشتىن ئىلگىرىكى سوۋىت ئىتتىپاقى ۋە زاۋاللىققا يۈزلىنىشتىن ئىلگىرىكى سوتسىيالىزم لاگىرى بىلەن دوستلۇق مۇناسىۋىتى بارلىقىنى ئېلان قىلىدۇ.

◈ يۇقىرىقىلاردىن باشقا تۆۋەندىكىلەرنىمۇ مۇلاھىزە قىلىش مۇمكىن:

ـ پارتىيىنىڭ پرىنسىپ ۋە يۈنۈلۈشلىرىدە كوردلارنىڭ دىنى بولغان ئىسلام سۆزى قەتئىي تىلغا ئېلىنمىغان. ئۇلار، خۇسۇسەن پارچىلىنىشتىن ئىلگىرىكى سوۋىت ئىتتىپاقىدا ياشايدىغان ئەرمەنلەر، ئومۇمەن دۇنيادىكى رادىكال ئەرمەن پارتىيىلىرى بىلەن بولغان ئالاقىدە چىڭ تۇرۇشنى تەكىتلەيدۇ.

◈ بۇ پارتىيە ئۆزىنىڭ يازمىلىرى، يولىيۇرۇقلىرىدا تەرەققىيات پارتىيىسى، ئىشچىلار سىنىپى، دېھقانلار سىنىپى، پۈرۈلتارىيات... دېگەنگە ئوخشىغان كومىنىزم ئاتالغۇلىرىنى ئىشلىتىدۇ.

ـ پارتىيىنىڭ رەھبەرلىرى ئەرمىنىيەدە ياشايدىغان كوردلار ھەققىدە سۆز ئاچىدۇ، ئۇلارنى يىمىرىلىشتىن ئىلگىرىكى سوۋىت سوتسىيالىستىك جەمئىيىتىنىڭ ئاكتىپ پائالىيەتچىلىرى ئىدى، دەپ ھېسابلايدۇ. ئەمما ئۇلارنىڭ ئىران، ئىراق، سۈرىيە ۋە تۈركىيەدىكى كوردلارغا ئوخشاش ئايرىلىشنى تەلەپ قىلىدىغان ئىرقچىلار ئىكەنلىكىنى تىلغا ئالمايدۇ.

پىكىر ۋە ئەقىدىلەرنىڭ يىلتىزلىرى:

◈ كوردىستان دېموكراتىك پارتىيىسىنىڭ پىكىرلىرى بۇ ئەسىرنىڭ (20 ـ ئەسىرنى دېمەكچى ـ ت) باشلىرىدا ئەرەب ئەللىرى ۋە تۈركىيەدە كەڭ تارقالغان مىللەتچىلىك، ئىرقچىلىك پىكىرلىرىگە قايتىدۇ.

◈ بۇ پارتىيىنىڭ سېكولارىستلىقى نوقتىسىدىن قارىغاندا، ئەرەب ئىرقچى پارتىيىلىرىگە ئوخشاشلا ماركىسىزمچە سوتسىيالىزم ئىدىيىسى مىللەتچىلىك ئىدىيىسى بىلەن يانمۇ يان ھەرىكەت قىلىدۇ.

تارقالغان رايونلار:

كوردىستان دېموكراتىك پارتىيىسى ئىران، ئىراق، سۈرىيە ۋە تۈركىيەلەرگە تارقالغان.

www.munber.org

يۇقىرىقىلاردىن شۇ نەرسە ئايدىڭلىشىدۇكى: كوردىستان دېموكراتىك پارتىيىسى سېكولارىزم يۆنىلىشىدىكى ئىرقچى پارتىيە بولۇپ، ئىران دۆلىتى دائىرىسىدە كورد خەلقى ئۈچۈن ئەركىنلىك ۋە ئاپتونومىيەنى قولغا كەلتۈرۈشنى، پارتىيىنىڭ رەھبەرلىرى دائىم ئىلان قىلىپ تۇرىدىغان پارچىلىنىشتىن ئىلگىرىكى سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن بولغان دوستلۇق مۇناسىۋىتى سايىسىدا ئەزەربەيجان خەلقى بىلەن قېرىنداشلارچە مۇناسىۋەت تۇرغۇزۇشنى مەقسەت قىلىدۇ. كوردلارنىڭ دىنى بولغان ئىسلام كەلىمىسىنىڭ پارتىيىنىڭ پرىنسىپلىرىدا تىلغا ئېلىنمىغانلىقى كىشىنىڭ دىققىتىنى تارتىدۇ.

ئەتراپلىق مەلۇمات ئۈچۈن پايدىلىنىش مەنبەلىرى:

- ئابدۇرراھمان قاسىملو: كردستان الۆكراد ـ بېيرۇت.
- جەۋادۇل موللا: كردستان وطن وشب بدون دوله ـ لوندۇن، **1985**م.

چەتئەل مەنبەلىرى:

Lothar A.Heinrich: die Kurdisch Nationalbewyung in der Turdei 1989.

www.munber.org